

«ЗАТВЕРДЖЕНО»
Декан факультету
педагогіки і психології

«_____» _____ 20__ року

РОБОЧА ПРОГРАМА
Нормативної\вибіркової навчальної дисципліни

Технології інклюзивної освіти

освітнього рівня бакалавр

галузі знань 01 Освіта

спеціальності 012 Дошкільна освіта

Шифр за навчальним планом ВВ1.2.3

Робоча програма розроблена на підставі навчальної програми «Технології інклюзивної освіти», затвердженої на засіданні Вченої ради НПУ імені М. П. Драгоманова від «5» квітня 2018 року, протокол № 12

Розробники програми: кандидат психологічних наук, доц. Тімакова Ю.В.

Затверджено на засіданні кафедри методик та технологій дошкільної освіти «27» серпня 2019 року, протокол № 1

Завідувач кафедри _____
(підпис)

Луценко І. О.
(прізвище, ініціали)

I. Опис навчальної дисципліни
Шифр дисципліни ВВ1.2.3

Загальні характеристики дисципліни	Навчальне навантаження з дисципліни		Методи навчання і форми контролю
Галузь знань 01 Освіта (шифр, назва)	Кількість кредитів – 5 ЄКТС		Методи навчання 1) Лекції. Семінарські заняття з застосуванням роздаткового матеріалу; 2) Телекомунікаційне навчання студента з викладачем; 3) Використання мультимедійних освітніх засобів в процесі самонавчання (друковані, аудіо, відеоматеріали та навчальні матеріали, що надходять з комп'ютерних мереж) Форми поточного контролю <u>Підготовка реферату, контрольне тестування, розробка словника спеціальних термінів, підготовка творчих завдань</u>
Спеціальність (код, назва) 012 Дошкільна освіта	Загальна кількість годин 150		
Освітній рівень (бакалавр) бакалавр	<i>Денна</i>	<i>Заочна</i>	
	Лекції:		
Статус дисципліни (Нормативна) вибіркова	-	8	
	Семінарські (практичні) заняття:		
Рік вивчення дисципліни за навчальним планом 2, 3 (2020)	-	8	
	Лабораторні заняття:		
Семестр IV, V (заочна форма)	-	-	
	Індивідуальна робота:		
Тижневе навантаження (год.) - аудиторне: 2 год. - самостійна робота	-	134	
	Співвідношення аудиторних годин і годин СРС:		
Мова навчання– українська		1/8	
Передумови навчання педагогіка, лінгводидактика, основи корекційної педагогіки			

Предметом вивчення навчальної дисципліни є науково-методичні, соціально-психологічні та правові засади організації інклюзивного навчання.

Міждисциплінарні зв'язки: «Психологія», «Педагогіка», «Анатомія, фізіологія, патологія дітей та підлітків з основами генетики», «Основи корекційної педагогіки».

Мета і завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Технології інклюзивної освіти» є ознайомлення студентів з науково-методичними, соціально-психологічними, та правовими засадами організації інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Технології інклюзивної освіти» є проаналізувати основні положення інклюзивного навчання; систематизувати знання студентів з основних понять: «універсальний дизайн», «розумне пристосування», «доступність», «допоміжні технології»; ознайомити студентів з законодавчою і нормативною базою, що сприяє впровадженню принципів універсального дизайну та інклюзивної освіти; проаналізувати зарубіжний досвід впровадження інклюзивного навчання; ознайомити з класифікацією порушень психофізичного розвитку у дітей відповідно до МКХ-11.

II. Основні результати навчання та компетентності, які вони формують:

№ з/п	Результати навчання	Компетентності
1.	<p><i>Знати</i></p> <ul style="list-style-type: none">• моделі освітньої інтеграції;• сучасні інтеграційно-освітні тенденції;• своєрідності протікання фаз соціалізації дітей з порушеннями психофізичного розвитку;• особливості їх соціального розвитку в умовах інклюзивної освіти. <p><i>Вміти</i></p> <ul style="list-style-type: none">• застосовувати знання про загальні та специфічні закономірності розвитку	<p>базові уявлення про основи філософії, психології, педагогіки, що сприяють розвитку загальної культури й соціалізації особистості, схильності до етичних цінностей, знання вітчизняної історії, розуміння причинно-наслідкових зв'язків розвитку суспільства й</p>

	особистості при порушеннях психофізичного розвитку при організації навчання та виховання дітей умовах інклюзивного навчання.	уміння їх використовувати в професійній і соціальній діяльності
2.	<p><i>Знати</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • технології інклюзивного навчання, • особливості застосування психолого-педагогічного супроводу дітей з порушеннями психофізичного розвитку в умовах інклюзивного навчання. <p><i>Вміти</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • проводити психолого-педагогічне вивчення розвитку дітей з порушеннями психофізичного розвитку, • використовувати ефективні стратегії взаємодії з різнопрофільними спеціалістами та батьками дітей з порушеннями психофізичного розвитку; • розробляти індивідуальні навчальні плани та програми для дітей з порушеннями психофізичного розвитку на основі визначення їхніх потреб; • реалізовувати підходи диференційованого викладання та оцінювання навчальних досягнень та розвитку дітей з порушеннями психофізичного розвитку; • на основі самооцінки та самоаналізу проводити вивчення особливостей процесу і результатів психолого-педагогічної діяльності. 	<ul style="list-style-type: none"> • базові знання про особливості реалізації індивідуального та диференційованого підходів у закладах освіти; • базові уявлення про організацію та здійснення психолого-педагогічного супроводу осіб з порушеннями розвитку; • здатність використовувати професійно-профільовані знання в галузі спеціальної педагогіки і психології для моделювання психолого-педагогічних явищ і процесів та для адаптації та соціалізації осіб з порушеннями в розвитку.

III. Тематичний план дисципліни

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 5 кредитів ЄКТС 150 годин.

№ з/п	Назви модулів і тем	Кількість годин (денна форма навчання)					Кількість годин (заочна(вечірня) форма навчання)				
		Аудиторні	Лекції	Практичні	Лаборатор	СРС	Аудиторні	Лекції	Практичні	Лаборатор	СРС
Модуль 1. Основи інтегрованого та інклюзивного навчання							8	6	6		84
1	Понятійно - термінологічні визначення						2	2	2		20
2	Міжнародний досвід та сучасна законодавча нормативно-правова база України з інклюзивного навчання.						2		2		35
3	Психолого-педагогічна характеристика дітей з порушеннями психофізичного розвитку.						4	4	2		29
Модуль 2. Концепція універсального дизайну в освіті							4	2	2		50
1	Принципи та інструменти універсального дизайну						1	1			25
2	Принципи універсального дизайну та доступності в закладах освіти						3	1	2		25
Разом:							16	8	8		134

IV. Зміст дисципліни

№ з/п	3.1. Назва модулів, тем та їх зміст	К-сть годин	
		Всього	в т.ч. лекцій
1.	Модуль 1. Основи інтегрованого та інклюзивного навчання.	92	6
1.1.	Тема 1. Понятійно-термінологічні визначення Основні принципи впровадження інклюзивної освіти. Моделі освітньої інтеграції. Поняття «інтеграція», «інклюзія», «сеграція», «компенсація», «абілітація», «корекція», «реабілітація», «соціалізація», «депривація», «інвалідність», «особа з особливими освітніми потребами». Існуючі стереотипи щодо осіб з інвалідністю.	22	2
1.2.	Тема 2. Міжнародний досвід та сучасна законодавча нормативно-правова база України реалізації напрямку інклюзивного навчання. Рух за рівні права. Становлення та розвиток інклюзивної освіти в країнах Західної Європи. Становлення та розвиток інклюзивної освіти в країнах Північної Америки. Інклюзивні тенденції розвитку системи освіти на пострадянському просторі. Конвенція ООН про права людей з інвалідністю, Закони України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», «Про охорону дитинства», «Про соціальні послуги», «Про реабілітацію інвалідів в Україні», проект закону України «Про освіту», Положення про спеціальні класи у загальноосвітніх навчальних закладах для навчання дітей, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку, «Порядок організації інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах».	37	-
1.3.	Тема 3. Психолого-педагогічна характеристика осіб з порушеннями психофізичного розвитку. Загальні та специфічні закономірності розвитку, навчання та виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку (теорія Л.С. Виготського про складну структуру аномального розвитку). Види порушень психофізичного розвитку та їх причини. Міжнародна класифікація хвороб-11.	33	4
2	Модуль 2. Концепція універсального дизайну в освіті	54	2

2.1.	Тема 1. Принципи та інструменти універсального дизайну Історія розвитку універсального дизайну. Поняття «універсальний дизайн». Принципи універсального дизайну та «доступність». Доступність: архітектурна та візуальна. Розумні пристосування.	26	1
2.2.	Тема 2. Принципи універсального дизайну та доступності в закладах освіти Міжнародні стандарти з прав людини у сфері освіти. Поняття «інклюзивне освітнє середовище». Зовнішній і внутрішній дизайн закладів освіти. Доступність закладів освіти. Інформаційна доступність.	28	1

4.2. Плани семінарських, практичних, лабораторних занять

Модуль 1. Основи інтегрованого та інклюзивного навчання

Тема семінарського заняття: «Психолого-педагогічна характеристика дітей з порушеннями психофізичного розвитку.»

План практичного заняття:

1. Поняття «дитина з порушеннями психофізичного розвитку»
2. Класифікація порушень психофізичного розвитку та їх причини

Питання для обговорення:

1. Розглянути еволюцію термінології: «дефективні діти», «аномальні діти», діти з обмеженими можливостями здоров'я», «діти з порушеннями психофізичного розвитку».
2. Назвіть класифікацію порушень психофізичного розвитку.
3. Охарактеризуйте порушення слухової функції.
4. Охарактеризуйте порушення зорової функції.
5. Охарактеризуйте порушення інтелектуального розвитку.
6. Охарактеризуйте затримку психічного розвитку.
7. Охарактеризуйте порушення мовлення..
8. Охарактеризуйте порушення опорно-рухового апарату.
9. Охарактеризуйте порушення емоційно-вольової сфери.

Тема семінарського заняття: «Міжнародний досвід та сучасна законодавча нормативно-правова база України реалізації напрямку інклюзивного навчання»

План практичного (семінарського) заняття:

1. Становлення та розвиток інклюзивної освіти в країнах Західної Європи.
2. Становлення та розвиток інклюзивної освіти в країнах Північної Америки.
3. Інклюзивні тенденції розвитку системи освіти на пострадянському просторі.
4. Конвенція ООН про права людей з інвалідністю.
5. Закон України «Про освіту» (статті 19, 20).
6. Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні».
7. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії».

8. Закон України «Про охорону дитинства»,.
9. Закон України «Про соціальні послуги».
10. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні».

Завдання для виконання практичного заняття:

Підготувати виступ з окреслених питань практичного заняття.

Тема практичного заняття: «Моделі освітньої інтеграції»

План лабораторного заняття:

1. Медична модель (сеграція).
2. Соціальна модель (інклюзія).
3. Види інтеграції: соціальна, функціональна, стихійна, зворотна.

Завдання для виконання лабораторного заняття:

Знайомство з базами закладів освіти, які демонструють медичну і соціальну модель освітньої інтеграції.

Студенти відвідують заклади освіти і знайомляться з особливостями їх функціонування.

1. Вивчити особливості функціонування закладів освіти, штатний розклад, кількість і наповнюваність класів (спеціальних і інклюзивних), режим роботи.
2. Ознайомтесь з роботою всіх спеціалістів, які працюють в закладі освіти, і надають додаткову корекційну допомогу.
3. Визначте зміст корекційної роботи та шляхи соціальної адаптації дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

Тема практичного заняття: «Психолого-педагогічна характеристика дітей з порушеннями психофізичного розвитку»

План лабораторного заняття:

1. Порушення слухової функції.
2. Порушення зорової функції.
3. Порушення інтелектуального розвитку.
4. Затримка психічного розвитку.
5. Порушення мовлення..
6. Порушення опорно-рухового апарату.
7. Порушення емоційно-вольової сфери.

Завдання для виконання лабораторного заняття:

1. Розробіть методику спостереження за особливостями навчальної діяльності дітей (по нозологіям), враховуючи особливості їх психофізичного розвитку.

Рекомендовані інформаційні джерела:

Модуль 2. Концепція універсального дизайну в освіті

Тема практичного заняття: «Принципи та інструменти універсального дизайну»

План практичного заняття:

1. Принципи універсального дизайну та «доступність».

2. Доступність: архітектурна та візуальна.

3. Розумні пристосування.

Завдання для виконання практичного заняття

1. Визначити та охарактеризувати переваги універсального дизайну для кожної людини, бізнесу, суспільства.

2. Підготувати виступ з презентацією на тему: «Застосування принципів універсального дизайну в повсякденному житті».

Тема лабораторного заняття: «Розумні пристосування»

План лабораторного заняття:

Ознайомитись з видами розумних пристосувань, їх функціями та визначити їх місце в універсальному дизайні.

Тема заняття: «Принципи універсального дизайну та доступності в закладах освіти»

Завдання для виконання лабораторного заняття

1. Провести аудит доступності закладу освіти (Методика проведення аудитів доступності в Додатку 3 навчально-методичного посібника «Архітектурна доступність шкіл», за заг. ред. Л.Ю.Байди, О.В.Красюкової-Еннс.

2. Проаналізувати середовище закладу освіти, спираючись на ДБН В.2.2-3:2018 «Будинки і споруди. Заклади освіти».

План практичного заняття:

1. Міжнародні стандарти з прав людини у сфері освіти.

2. Поняття «інклюзивне освітнє середовище»

3. Зовнішній і внутрішній дизайн закладів освіти.

4. Доступність закладів освіти. Інформаційна доступність.

Завдання для практичного заняття

Підготувати виступ з презентацією на тему: «Застосування принципів універсального дизайну в закладі освіти» (вибір закладу освіти довільний).

1.3. Організація самостійної роботи студентів

1. Виділіть актуальні проблеми розвитку інклюзивного навчання за сучасними законодавчими і нормативно-правовими документами.

2. Підготуйте реферат на тему: «Причини виникнення порушень психофізичного розвитку»:

- Охорона здоров'я та гігієна вагітної жінки.
- Вплив екологічних та економічних чинників на стан здоров'я матері й дитини.
- Вплив тютюнопаління, вживання алкоголю і наркотичних речовин на розвиток плоду.
- Наслідки перенесення вагітною жінкою дитячих інфекційних захворювань і їх вплив на розвиток ембріону (кір, паротит, вітряна віспа, скарлатина, коклюш).
- Порушення психофізичного розвитку, зумовлені спадковими чинниками. Спадкові хвороби.

- Генетично зумовлені вади розвитку (хвороба Дауна, синдром Шершевського-Тернера, синдром Клайнфельтера та ін.).
 - Вплив на розвиток плоду вірусів групи TORCH (токсоплазмоз, краснуха, цитомегаловірус, герпес).
 - Наслідки перенесення дитиною запалення оболонок і тканин мозку у перші роки життя (менінгіт та енцефаліт).
 - Порухення психофізичного розвитку травматичного характеру.
3. Проаналізуйте зміст корекційно-виховної роботи та шляхи соціальної адаптації дітей з порушеннями зору та слуху.
 4. Визначте особливості трудової діяльності при порушеннях психофізичного розвитку.
 5. Підготуйте виступ на тему: «Сучасні засоби слухової реабілітації».
 6. Зміст професійно-трудової підготовки глухих та слабочуючих.
 7. Обґрунтуйте основні вимоги до корекційної-педагогічної роботи з особами, які мають легкий ступінь інтелектуальних порушень.
 8. Можливості навчання, виховання і трудової діяльності осіб з помірною, тяжкою і глибокою розумовою відсталістю.
 9. Підготуйте доповідь за самостійно обраною темою:
 - Деменція при судинних захворюваннях мозку.
 - Шизофренічна деменція. Епілептична деменція.
 - Хвороба Альцгеймера. Стареча деменція.
 10. Обґрунтуйте основні вимоги до проведення навчальної та корекційно-виховної роботи з учнями із затримкою психічного розвитку.
 11. Підготуйте доповідь на тему: «Психологічна характеристика інфантилізму», «Особливості діагностики затримки психічного розвитку у дітей».
 12. Охарактеризуйте процес еволюції ставлення суспільства та держави до осіб з порушеннями психофізичного розвитку.
 13. Підберіть з власного досвіду приклад педагогічної ситуації, що ілюструє стихійне інтегрування дитини з порушеннями психофізичного розвитку у загальноосвітній простір та прокоментуйте. Після виконання завдання - обговорення з групою в аудиторії.
 14. Прокоментуйте слова Л. Виготського та наведіть відповідні приклади з власного досвіду: «При всіх перевагах наша спеціальна школа відрізняється тим основним недоліком, що вона замикає свого вихованця... у вузьке коло шкільного колективу, створює відрізаний і замкнутий світ, у якому все прилаштовано і пристосовано до дефекту життя. Наша спеціальна школа натомість, щоб виводити дитину з ізольованого світу, як правило, розвиває в ній навички, які призводять до ще більшої ізольованості й посилюють її сегрегацію Через ці недоліки не лише паралізується загальне виховання дитини, а й спеціальна виучка зводиться майже нанівець».

V. Контроль якості знань студентів

5.1. Форми і методи поточного контролю

Засобами діагностики успішності навчання студентів з навчальної дисципліни «Технології інклюзивної освіти» є модульний контроль у формі виконання тестових завдань, контрольної роботи, що дає можливість перевірити засвоєння знань студентів з усіх розділів та тем програми; усного опитування під час практичних і лабораторних занять; контроль виконання індивідуальних та самостійних завдань:

- Підготовка та виступ з доповіддю на одну із запропонованих тем.
- Аналіз та конспектування статей.
- Ведення і захист опорного конспекту.
- Психологічний аналіз навчальних занять.
- Організація, проведення та аналіз результатів психологічного спостереження за діяльністю дитини.
- Розробка запитань для проведення діагностичної бесіди.
- Захист творчої роботи студента.
- Розробка і представлення діагностичної програми.
- Підбір та практичне опрацювання матеріалів з діагностики готовності дитини, яка має порушення зору, до навчання в школі.
- Виконання контрольних завдань.

5.2. Форми і методи підсумкового контролю

Форма підсумкового контролю успішності навчання студентів з навчальної дисципліни «Технології інклюзивної освіти» є екзамен у V семестрі.

5.3. Критерії оцінювання знань студентів

Екзамен

Поточне тестування та самостійна робота			Підсумковий тест (екзамен)		Сума ср.
Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2		100
1	2	3	1	2	
20	20	20	20	20	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

VI. Навчально-методична карта дисципліни «Технології інклюзивної освіти»

Всього 150 год. Лекції – 8 год. Практичні – 8 год. Лабораторні – Самостійна робота - 134 год.: екзамен

Тиждень	Модуль 1			Модуль 2	
Теоретичні розділи	Основи інтегрованого та інклюзивного навчання			Супровід навчального процесу в умовах інклюзивного навчання	
Теми лекцій	Понятійно-термінологічні визначення, принципи та моделі освітньої інтеграції.	Міжнародний досвід та сучасна законодавча нормативно-правова база України реалізації напрямку інклюзивного навчання	Психолого-педагогічна характеристика дітей з порушеннями психофізичного розвитку.	Принципи та інструменти універсального дизайну	Принципи універсального дизайну та доступності в закладах освіти
Дати					
Лекції					
Теми практичних занять	+	+	+	+	+
Теми лабораторних занять					
Самостійна робота	+	+	+	+	+
Види контролю	Підготовка словника термінів		Підготовка та захист реферату	Творча робота	
	Екзамен				

VII. Основні й допоміжні інформаційні джерела для вивчення курсу

Основна

1. Алєєва Н. М. Діти з порушеннями зору в умовах інклюзивної освіти : навч.-метод. посіб. / Н. М. Алєєва, Ю. В. Барінов та ін. / за ред. Є. П. Синьової, С. О. Рикова, 2016. – К. : Кафедра, 2016. – 212 с.
2. Архітектурна доступність шкіл: навч.-метод. посіб./за заг. ред. Л.Ю.Байди, О.В.Красюкової-Еннс – К: 2012. - 88 с.
3. Асистент вчителя в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник / Н. М. Дятленко, Н. З. Софій., О. В. Мартинчук, Ю. М. Найда; під заг. ред. М. Ф. Войцехівського. – К.: ТОВ Видавничий дім "Плеяди", 2015. – 172 с.
4. Бондар Н. О. Передумови виникнення та формування сучасного світогляду щодо моделей інвалідності: міжнародний досвід [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.business-inform.net/pdf/2013/3_0/244_248.pdf
5. Бондар В. І. Актуальні проблеми розвитку освіти дітей з обмеженнями життєдіяльності: шлях від інституалізації до інтеграції / В. І. Бондар, В. М. Синьов // зб. наук. праць Кам'янець-Подільського нац. ун-ту (Серія соціально-педагогічна) [Електронний ресурс]. – Вип. XII. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpkp/Sp/2009_12/1.pdf.
6. Бондар В. І. Зв'язок педагогічної науки з практикою як умова розробки нових технологій спеціальної освіти / В. І. Бондар // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи в спеціальній школі : наук.-метод. зб. / [за ред. В. І. Бондаря, В. В. Засенка]. – К. : Науковий світ, 2004. – Вип.5 – С. 3-6.
7. Бондар В. І. Спеціальне навчання дітей з вадами розумового та сенсорного розвитку: стан та перспективи / В. І. Бондар // матеріали Всеукр. наук.-практ. конференції [Інтеграція аномальної дитини в сучасній системі соціальних відносин]. – Київ. – 1994. – С. 16-17.
8. Ворон М.В., Найда Ю.М. Інклюзивна освіта: українські реалії /журнал «Підручник для директора», видавництво «Плеяди», червень, 2006.
9. Выготский Л. С. Собрание сочинений в 6 т. / Л. С. Выготский / [ред. Т. А. Власова]. – М. : Педагогика, 1983. – Т. 5 : Основы дефектологии. – 368 с.
10. Гребенюк Т. М. Соціально-психологічна адаптація інвалідів з вадами зору до навчання у вищих навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. психологічних наук : 19.00.08 / Т. М. Гребенюк; Ін-т спеціальної педагогіки АПН України. – К., 2008. – 21 с.
11. Гречко Л. М. Психологічний супровід дітей молодшого шкільного віку з вадами психофізичного розвитку в умовах інтегрованого навчання: автореф. дис... канд. психол. наук : 19.00.08 / Л. М. Гречко ; Інститут спеціальної педагогіки АПН України. — К., 2008. — 20с.

12. Гудонис В. П. Опыт и перспективы интегрированного обучения детей с нарушенным зрением / В. П. Гудонис // Дефектология : науч.-метод. жур. – 1998. - №2. – С.75-81.
13. Даниелс Е., Стаффорд К. Залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх класів. — Львів: Т-во «Надія», 2000.
14. ДБН В.2.2-3:2018 «Будинки і споруди. Заклади освіти» (наказ Мінрегіонбуду від 25.04.2018 № 106) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://dbn.co.ua/load/normativy/dbn/v_2_2_3/1-1-0-1804
15. Державна національна програма «Освіта» : Україна ХХІ століття / – Київ : Райдуга, 1994. – 62 с.
16. Діти з особливими потребами у загальноосвітньому просторі: початкова ланка (під ред. В. І. Бондаря, В. В. Засенка). — К.: 2004.
17. Доступність та універсальний дизайн : навч.-метод. посіб./ за заг. ред. Л.Ю.Байди, О.В.Красюкової Еннс — К., 2013. —128с.
18. Дятленко Н., Софій Н., Кавун Ю. Оцінка впливу інклюзивної моделі освіти на учасників проекту.— К.: Всеукраїнський фонд «Крок за кроком», 2005.
19. Єжова Т. Є. Соціальна реабілітація дітей з інвалідністю : навч. посіб. / Т. Є. Єжова. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. – 284 с.
20. Єфімова С. М. Вивчення стану готовності педагога до інтегрованого навчання дітей з особливими потребами в умовах загальноосвітнього навчального закладу // Наук. записки Інституту психології АПН України ім. Г. С. Костюка. — Вип. 26. — К., 2005.
21. Засенко В. В. Рівний доступ до якісної освіти дітей з особливими потребами / Кроки до демократичної освіти: Журнал Всеукраїнського фонду «Крок за кроком», лютий, 2002.
22. Зотова А. М. Интеграция ребенка-инвалида в среду здоровых сверстников как метод социальной адаптации / А. М. Зотова // Дефектология : науч.-метод. жур. - 1997. - №6. – С.21-25.
23. Інвалідність та суспільство : навчальний посібник / за заг. ред. Л.Ю.Байди, О.В.Красюкової Еннс. - К. 2012 .- 184с.
24. Індекс інклюзії: розвиток навчання та участі в життєдіяльності шкіл: посіб./ [Тоні Бут]; пер. з англ. – К.: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. – 190 с.
25. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі: практ. посіб. / [Тім Лорман, Джоан Дешелер, Девід Харві]; пер. з англ. – К.: ТОВ "Видавничий дім "Плеяди", 2011. – 296с.
26. Інклюзивне навчання: партнерські стосунки з родинами / А. Колупаєва, Н. Софій, Ю. Найда, Л. Даниленко // Директор школи. Шкільний світ. – 2011. – № 10. – С. 20–25.
27. Колупаєва А.А. Досвід реалізації інклюзивної освіти в країнах Європи / Колупаєва А.А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади: Монографія.- К.: Педагогічна думка, 2007 р. – 458 с.
28. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта в контексті реалій сьогодення / А. А. Колупаєва // Практика управління закладом освіти. - 2010. - №4. - С. 8-12.

29. Колупаєва А. А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади : Монографія / А. А. Колупаєва. – К. : Педагогічна думка, 2007. – 458 с.
30. Конвенція про права осіб з інвалідністю [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71
31. Концепція розвитку інклюзивної освіти // Дефектолог (Шкільний світ). - 2010. - №3. - С. 3-5.
32. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: науково-методична збірка. — К.: Контекст, 2000.
33. Лист МОН України «Про доступність дітей з особливими потребами до опорних навчальних закладів» від 09.06.2016 р. № 1/9-293 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/>.
34. Малофеев Н. Н. Интеграция и специальные образовательные учреждения: необходимость перемен / Н. Н. Малофеев, Н. Д. Шматко // Дефектология : науч.-метод. журн. / Ин-т коррекционной педагогики РАО. - М. : Школа-пресс. – 2008. – N 2. - С.86-94.
35. Масенко В. В. Інклюзивна освіта: стан і перспективи розвитку в Україні : науково-методичний збірник / В. В. Масенко, Н. З. Софій. – К. : ЧФО – П, 2007. – 180 с.
36. Модуль. Доступність та універсальний дизайн / за заг.ред. Ольга Красюкова-Еннс, Ярослав Грибальський, Лариса Байда, Володимир Азін. // Канадсько-український проект: «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні»: тренінгові модулі.-К., 2011.-132с.
37. Офіційний сайт Всесвітньої організації охорони здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.who.int
38. Патрикеева О. О., Софій Н. З., Луценко І. В., Василяшко І. П. Під заг. ред. Шинкаренко В. І., — К.: ТОВ «Видавничий дім “Плеяди”», 2011. — 96с.
39. Положення про спеціальну загальноосвітню школу (школу-інтернат) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) психічного розвитку // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України – 2009. – N 1/3. – С. 69-92.
40. Права людини: знати, щоб захищати. Що треба знати про захист прав дітей з інвалідністю: методичний посібник / Під заг. ред. Софій Н. З., – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. – 52 с.
41. Пристосування шкільних приміщень до потреб дітей з особливостями психофізичного розвитку / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально – методичний посібник/ Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін. За заг.ред. Даниленко Л.І., - К.:2007.- 128с.
42. Про затвердження плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009-2012 роки : наказ № 855 [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України. – Київ, 2009. - Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua>
43. Сайт «Універсальний дизайн» [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://ud.org.ua/>

44. Сак Т. В. Організація навчального процесу в інклюзивному класі / Т. В. Сак // Дефектологія. – 2011. – № 2. – С. 8-11.
45. Сак Т. В. Психологічний супровід учнів із затримкою психічного розвитку в інклюзивному класі (діагностичний напрямок) / Т. В. Сак // Дефектологія : наук.-метод. жур. – 2009. – №1. – С. 16-20.
46. Сасіна І. О. Особливості психолого-педагогічного супроводу дітей з порушеннями зору в умовах інклюзивного навчання / І. О. Сасіна, Т. М. Гребенюк // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) : збірник наукових праць: вип. 9, у 2 т./ за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. – Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2017. – Т.2. –С. 177-189.
47. Серпутько Г. П. Методичні аспекти підготовки педагогів до роботи з дітьми із глибокими порушеннями зору в рамках інклюзивного навчання / Г. П. Серпутько // Матеріали XIII міжнародної науково-практичної конференції "Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі у світлі реалізації конвенції ООН про права інвалідів", 20-21 листопада 2013 року. – К.: Університет "Україна".
48. Синьов В. М. Нова стратегія розвитку корекційної педагогіки в Україні / В. М. Синьов, А. Г. Шевцов // Дефектологія : наук.-метод. жур. - 2004. – №2. – С. 6-10.
49. Синьова Є. П. Особливості розвитку і виховання особистості при глибоких порушеннях зору: моногр. [Текст] / Є. П. Синьова. – К., 2012. – 442 с.
50. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів /Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 48/96, прийнята на сорок восьмій сесії ООН 20 грудня 1993 року. — К.: ВГСПО «НАІ України», 2003.
51. Таранченко О. М. Диференційоване викладання в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник / О. М. Таранченко, Ю. М. Найда. – К.: Видавнича група "А.С.К.", 2012. – 124 с.
52. Тарасун В. В. Раннє прогнозування і запобігання труднощам у навчанні як умова інтеграції дитини з особливими потребами / В. В. Тарасун // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: наук.-метод. зб. - К., 2000. - С. 54-55.
53. Шевцов А.Г. Освітні основи реабілітології : [монографія] / А. Г.Шевцов. – К. : «МП Леся», 2009. – 484 с.
54. Шеремет М. К. Проблеми і перспективи спеціальної освіти / М. К. Шеремет // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова : зб.наук. праць (Серія 19. «Корекційна педагогіка та психологія»). – К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. – № 7. - С. 79 – 81.
55. Шипицина Л. М. Социальная и педагогическая интеграция: проблемы сопровождения детей с ограниченными возможностями здоровья / Л. М. Шипицина // Психолого-педагогическое медико-социальное сопровождение развития ребенка Ч.1. – СПб., 2001. – С. 15-19.

Допоміжна

1. Боскис Р.М. Учителю о детях с нарушениями слуха. – М., 1987.

2. Дефектологічний словник [Текст]: навч. посіб. / Нац. пед.. ун-т. імені М.П. Драгоманова. – К., 2011. – 528 с.
3. Дьячков А.И. Сурдопедагогика. – М.: Академия педагогических наук РСФСР, 1963. – 334 с.
4. Лапшин В.А., Пузанов Б.П. Основы дефектологии. – М.: Просвещение, 1991. – 143 с.
5. Синьов В.М., Коберник Г.М. Основы дефектології: Навч. посібник.- К.: Вища школа, 1994. – 143 с.
6. Ярмаченко Н.Д. Проблемы компенсации глухоты. – К., 1976.

VIII. Доповнення та зміни, внесені до робочої програми в 20__/20__ н.р